

RØROS OG
HOLTÅLEN KOMMUNER

Tiltaksstrategier SMIL

Spesielle miljøtiltak i jordbruket

2024-2027

Innhold

Innledning	3
Bruk av midlene i tidligere perioder	3
Lokale utfordringer for Røros og Holtålen	4
Nærmere beskrivelse av utfordringene knyttet opp mot de ulike miljøtemaene	6
Utfordringer knyttet til kulturlandskap og biologisk mangfold	6
Utfordringer knyttet til kulturmiljøer og kulturminner	6
Utfordringer knyttet til tilgjengelighet for friluftsliv	7
Utfordringer knyttet til utslipp til vann og luft	7
Mål for perioden	8
Prioriteringer for perioden og aktuelle tiltak	8
Årlige retningslinjer	10

Innledning

Tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) handler om å gjennomføre miljøtiltak utover det som forventes av vanlig jordbruksdrift. Formålet med SMIL-ordningen er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningen fra jordbruket. Ordningen er forankret i forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket, og tiltakene skal prioriteres ut fra lokale målsettinger og strategier.

I Røros og Holtålen kommune er det lagt opp til at tiltaksstrategiene rulleres hvert 4. år og retningslinjene revideres en gang i året. Foreliggende plan for tiltaksstrategier skal gjelde for 2024-2027. For å sikre mest mulig lokal forankring, er det etablert en arbeidsgruppe med representanter fra landbrukets faglag, og landbrukskontoret i Røros og Holtålen. Arbeidsgruppas oppgaver er å komme med innspill og rapportere på hva som fungerer bra, og hva som fungerer dårlig, slik at tiltakene tilpasses og utformes på en god måte.

Tiltaksstrategiene skal ses i sammenheng med regionalt og nasjonalt miljøprogram. Nasjonalt miljøprogram gir en samlet fremstilling av hvordan myndighetene legger til rette for jordbrukets oppnåelse av mål for miljø og klima. Dette inkluderer tilrettelegging på nasjonalt, regionalt og kommunalt nivå. Regionalt miljøprogram (RMP) legger føringene for kommunens prioriteringer i ny tiltaksstrategi. Viktige miljøtiltak som ikke er sammenfallende med RMP skal også vurderes. Røros kommune og store deler av Holtålen kommune ligger innenfor Cirkumferensen til Røros Bergstad. SMIL-tiltak og tildeling av tilskudd ses også i sammenheng med tilskudd til tiltak i verdensarvområdene og lokale retningslinjer for ordningen. Hydrotekniske tiltak må også ses i sammenheng med tilskudd til drenering.

Tiltakene skal videre bygge på føringene som er satt i:

- *Temaplan for landbruk i Røros kommune 2021-2030*
- *Forvaltningsplan for verdensarven Røros bergstad og Circumferensen 2019-2023*
- *Klima- og miljøplan for Røros kommune 2018-2030*
- *Kommunedelplan for kulturmiljø Holtålen kommune 2022-2026*
- *Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden 2021-2026*
- *Beitebruksplaner for Røros og Holtålen*
- *Byggeskikkveileder – Bygninger i seterlandskapet 2020*
- *Kommunenes arealplaner*
- *Naturtypekartlegging*

Tiltaksstrategiene er en overordnet plan for bruken av SMIL-midler i kommunen, og skal belyse lokale miljøutfordringer og aktuelle tiltak. Det er delt inn i fire aktuelle miljøtema for denne perioden, der noen tiltak er høyere prioritert enn andre. Ved å styre bruken av midlene slik, vil det forhåpentligvis oppnås større effekt på prioriterte utfordringer.

Bruk av midlene i tidligere perioder

Det er ulik bruk av midlene i de to kommunene fra 2015 til i dag. I Røros kommune har størst andel av tilskuddsmidlene gått til tiltak innenfor kulturminner og kulturmiljøer, i hovedsak restaurering av bygninger. Det er også brukt en del midler til ivaretagelse og istandsetting av kulturlandskap og

biologisk mangfold. Røros har også hatt noen få tiltak som har gått på å hindre/reducere utslipp til vann og luft. Det er tildelt omtrentlig 2,2 millioner kroner til tiltak innenfor SMIL ordningen for Røros kommune for perioden 2015-2023.

For Holtålen kommune er det tildelt i overkant av 900 000 kroner i SMIL-tilskudd i samme periode. Flest tiltak har gått på kulturlandskap og biologisk mangfold, særlig istandsetting og skjøtsel av gammel kulturmark. I Holtålen er det også brukt en del midler på tiltak som hindrer/reducerer utslipp til vann og luft, noe midler har gått til istandsetting av bygninger.

Sommeren 2023 ble det også tatt inn et nytt tiltak for Holtålen kommune, da det fortsatt var midler igjen på rammen etter kommunen var ferdig med å behandle søknadene. Formålet var å prøve det nye tiltaket før rullering av tiltaksstrategiene. Dette tiltaket innebar fjerning av piggtråd og gamle forfalne nettinggjerdar i inn- og utmark. Det kom inn flere søknader i den anledning, og tiltaket vil prioriteres videre i kommende periode med noen justeringer, og tiltaket vil også bli gjeldene for Røros kommune.

Etterspørselen etter midler har variert fra år til år, men felles for begge kommunene er at størsteparten av midlene er disponert. Det er videre forventet at det fortsatt vil være etterspørsel så lenge prioriterte tiltak fortsetter å være økonomisk mulig for søker, dette forutsetter at tilskuddsandelen er høy nok.

Lokale utfordringer for Røros og Holtålen

Landbruket er ei viktig næring i Røros og Holtålen kommuner. Mjølke- og kjøttproduksjon basert på grovfôr er dominerende produksjoner, og utmarka er fortsatt en viktig fôrressurs for landbruket i kommunene. Det er også noen bruk som fortsatt driver setring på gammelmåten. Nyeste tilgjengelige statistikk viser at det i 2022 var 65 søkere av produksjonstilskudd i Røros og 76 søkere i Holtålen. Antall aktive bruk minker, og gjenværende bruk øker i produksjon og størrelse. I tillegg kommer stadig nye krav som medfører store økonomiske investeringer for bonden og som følge av dette må driftsformene endres.

I Røros er det 4 aktive setre med melkeproduksjon, herav 2 fellesetre. Tilsvarende har Holtålen 5 setre, herav ei felleseter. Fortsatt setring krever også investeringer, og med færre og større driftsenheter blir dette vanskeligere å videreføre. Konsekvensene av dette er mange, men den største utfordringen er at det slippes mindre dyr på utmarksbeite, og utmarka preges av gjengroing. Det er viktig å opprettholde aktiviteten og hindre gjengroing i seterområdene for å holde gode beiteressurser i hevd for framtida. I et klimaperspektiv er det også av betydning å holde beitelandskapet i fjellområdene åpne med tanke på albedoeffekten, dvs. flatenes evne til å reflektere lys. Ved å hindre gjengroing ivaretas også biologisk mangfold. Studier fra andre land tyder på at beitebruk fører til økt lagring av karbon i beitemark. Dette gjelder særlig for naturbeiter.

Med større produksjon følger også krav til effektivitet som gjør det nødvendig å bruke større utstyr for å rekke over alt arbeidet i sesongen. Stort utstyr og stor andel leiejord med lange transportavstander fører til at små innmarksareal går ut av drift, da mindre areal med dårlig arrondering er kostnadskrevende og lite tidseffektivt å drive. For Holtålen er det også stor andel bratt areal som er krevende å drifte. Bratte små jordlapper går først ut av produksjon.

Det må likevel nevnes at det er store lokale forskjeller når det gjelder tilgang til leiejord, og det finnes områder i begge endene av skalaen i disse kommunene. I Haltdalen og Hessdalen er

etterspørselen stor. For deler av Røros kommune er det motsatt utfordring, spesielt innover Håtdalen mot Femunden. Lange transportavstander for å drifte tilgjengelige jordressurser blir et økende problem i disse områdene.

Det er også store forskjeller i jordsmonn og klima, Holtålen har mer moldholdig jord og mer nedbør samt brattere areal, det er derfor større utfordringer knytta til vassjuk jord, erosjon og tilslamming av bekkeløp ved flomperioder. Røros derimot har mer sandholdig jord og jevnt over mindre nedbør, og sliter fortere med tørke i enkelte områder. Med så store forskjeller vil det være ulike behov for tiltak. Planen skal belyse miljøutfordringer i både Røros og Holtålen og tiltakene skal være dekkende for begge kommuner.

Det er i de seneste årene åpnet for å gi tilskudd til etablering av eksterne gjødsellager. Dette bidrar til mindre kjøreavstand og mer miljøvennlig spredning ved for eksempel tilrettelegging til gjødselspredning med tilførselsslange. Tiltaket har hittil ikke blitt omsøkt, grunnen kan være stor andel leid areal som gir problemer med plassering. Usikkerhet om videre drift gjør også at det er utfordrende med større investeringer.

Etter § 15 i dyrevelferdsloven er det forbudt å bruke piggtråd i gjerde for å regulere dyrs ferdsel. Det er grunneier som er ansvarlig for gjerder på sin eiendom (jf. Grannegjerdelova). Likevel er det et stort problem med både piggtråd og nettinggjerder som ikke er vedlikeholdt eller fjerna. Dette utgjør en fare for vilt og husdyr, og det er mange dyr på utmarksbeite i disse kommunene. Det er dessverre tilfeller nesten hvert år av dyr som setter seg fast i slike gjerder. Derfor er det i samråd med landbrukets faglag besluttet at det skal brukes SMIL-midler for å stimulere til opprydding. Dette påvirker imidlertid ikke grunneiers gjerdeplikt.

Mange benytter rundballer og forbruket av rundballeplast er stort. Det er utfordringer knyttet til håndtering av plast, oppsamling av pressaft og plassering av rundballer i forhold til vilt og trafiksikkerhet. Det er valgt å åpne for tilskudd til oppføring av plansiloer (siloanlegg). Tiltaket grenser mot hva som kan regnes som vanlig jordbruksdrift, men pga. stor positiv miljøgevinst med stor reduksjon i plastforbruk og oppsamling av pressaft, vurderes dette som et aktuelt tiltak med en lav tilskuddsandel.

Det er stor andel bygninger knyttet til landbrukseiendommer. Setring og bruk av utmarka har vært en viktig del av drifta i fjellandbruket opp gjennom tidene. Både i inn- og utmark finnes det mange slåtteløer rundt i kulturlandskapet. I Røros kommune finnes mange løer i nærhet til sentrum som er svært synlige og ligger innenfor kjerneområdet for verdensarv. «Uthusprosjektet» har bidratt til bevaring av mange av disse løene. SMIL midlene gjør det også mulig å bidra inn i ulike miljøtiltak og ivaretagelse av kulturlandskapet, både for bygninger og andre tiltak. Tilskuddsordningen er derfor viktig for landbruket i kommunene, og stimulerer til at flere tiltak blir gjennomført.

Mangel på håndverkere med erfaring og kompetanse innen det tradisjonelle håndverket og istandsetting av eldre bygninger er en stadig utfordring, og det er viktig å beholde og bygge opp kompetanse på dette fagfeltet.

Klimaendringene er også en del av utfordringsbildet for kulturmiljø og kulturminner. Et varmere og våtere klima fører til raskere gjengroing av kulturlandskapene med deres tilhørende kulturmiljø og kulturminner, og for den kulturhistoriske bebyggelsen vil dette kunne føre til hyppigere og raskere utvikling av råteskader, skadedyrangrep, frostsprengning og mer generelle skader og forfall på bygninger.

Nærmere beskrivelse av utfordringene knyttet opp mot de ulike miljøtemaene

Gjennom nasjonalt og regionalt miljøprogram er det satt opp mål for ulike miljøtema. Kommunens tiltaksstrategier bygger på disse, og det er særlig tema knyttet til kulturlandskap, biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer, tilgjengelighet for friluftsliv, avrenning til vann og utslipp til luft som er aktuelle for Røros og Holtålen kommuner.

Utfordringer knyttet til kulturlandskap og biologisk mangfold

- Færre setre og redusert utmarksbeitebruk gir økt gjengroing.
- Naturtyper som utmarksslåtter og naturbeitemark i utmarka gror igjen og fører til tap av biologisk mangfold. Det blir stadig mer utfordrende å videreføre og ta vare på gamle tradisjoner og kunnskap om tidligere tiders bruk av arealene.
- Blåleddved som problemart, spres raskt og danner tett vegetasjon.
- Gamle gjerder i beiteområder som ikke er vedlikeholdt. Dette gjelder spesielt piggråd og nettinggjerder. Dårlig/ikke vedlikeholdt gjerde har ingen effekt og er en stor fare for husdyr og vilt på beite. Dette gjelder også sperregjerder, og det er store utfordringer med å holde dyrene på riktig områder når disse ikke er vedlikeholdt.
- Avvikling av husdyrhold. Dette har konsekvenser med økt gjengroing og arealer som går ut av drift.

Utfordringer knyttet til kulturmiljøer og kulturminner

- Mange gamle bygninger - Stor bygningsmasse tilknyttet landbrukseiendommer, krevende å ivareta alt. Bygninger som ikke lengre er i bruk og hvor eier har liten egennytte av bygget er spesielt utsatt (f.eks. løer, avkjølinger, gamle driftsbygninger o.l.).
- Kommunene ligger innenfor Røros bergstad og Circumferensen. Gardsdrift i bygdene omkring Røros var avgjørende for å skaffe ressurser til bergverksindustrien, både med matproduksjon, transport og kullbrenning. Samlet er det en stor kulturarv å ta vare på knyttet til bygninger og kulturmiljøer. Opprettholdelse av slike eldre bygninger og kulturmiljøer kan være svært krevende økonomisk for eier, og er avhengig av eiers interesse.

Utfordringer knyttet til tilgjengelighet for friluftsliv

- Utmarka gror igjen og det er utfordringer med å holde stier og gamle ferdselsveier åpne. Dette gjelder også framkommelighet til elver og innsjøer.
- Ved økt gjengroing blir det også vanskeligere å finne fram i utmarka, skilting av stier og tråkk kan derfor være gode tiltak for allmenn ferdsel.

Utfordringer knyttet til utslipp til vann og luft

- Dårlig drenert jordbruksjord; Stor andel leiejord i enkelte områder – Leietaker investerer jevnt over mindre i leiejord enn i sin egen jord. Forsumpet dårlig drenert areal gir økt utslipp av klimagasser til luft. Mindre og våte jordstykker er også mindre attraktiv, og det er større risiko for at slike areal går ut av drift. Spyling av gamle drenerør kan være et aktuelt tiltak.
- Stor andel leiejord og dårlig arrondering fører til økt transport og økt utslipp til luft.
- Mye bratt areal og mer nedbør gir hyppigere flomperioder, spesielt for Holtålen. Store deler av drens- og avløpsrør er ikke godt nok dimensjonert og det er behov for oppgradering av hydrotekniske anlegg flere steder.
- Erosjon og tilslamming av bekk- og elveløp som en konsekvens av økt nedbørsmengde i perioder fører til større utslipp og forurensning til vann. Etablering av fangdammer og/eller sedimentasjonsdammer kan være et aktuelt tiltak i spesielt utsatte områder.
- Avrenning fra rundballager, særlig større rundballager uten oppsamling av pressaft, men også mindre lager nært vassdrag.
- Avrenning fra fôringsplasser, gjelder spesielt storfe på utegang i vintersesongen.
- Spredning av husdyrgjødsel i vekstsesongen. Kort vekstsesong og mange små jordlapper kombinert med lang kjøreavstand kan gjøre det utfordrende å få ut all møkk til riktig tid og med miljøvennlige metoder. Etablering av satellittlager kan legge til rette for slangespredning.
- Stor andel leiejord gjør det utfordrende å etablere nye satellittlager.

Mål for perioden

Røros og Holtålen kommune har som mål å opprettholde et levende og livskraftig landbruk og videreføre setring i de områdene det fortsatt foregår. Det er ønskelig med stort innslag av husdyr på utmarksbeite og et åpent kulturlandskap preget av høyt biologisk mangfold og bygninger som bærer preg av aktiv landbruksdrift og godt vedlikehold. Landbruket skal være bærekraftig og miljøvennlig, og det skal være attraktivt for neste generasjon å overta og drive næringa videre. Gjennom SMIL-ordningen er dette inndelt i 4 kategorier med følgende mål:

- Hindre/ redusere erosjon og avrenning av næringsstoffer fra dyrka areal til vassdrag, og hindre/ redusere utslipp av klimagasser til luft.
- Bevare og øke beitebruken på innmark og i utmark, og opprettholde et fortsatt åpent kulturlandskap med særlig fokus på seterområdene. Ivareta biologisk mangfold samt bidra til å opprettholde aktiv jordbruks- og seterdrift.
- Sette i stand og bevare viktige kulturminner og kulturmiljøer i inn- og utmark. Ivareta og sette i stand karakteristiske bygninger og bygningsmiljøer i grendene/bygdene og på setrene i henhold til byggeskikk.
- Bedre allmennhetens tilgjengelighet i jordbrukslandskapet gjennom utbedring av gamle veier og stier.

For gjeldene periode er det valgt å legge ekstra vekt på opprydding av gamle gjerder i beiteområder. Med bakgrunn i dette er det bestemt i samråd med arbeidsgruppa at det skal øremerkes midler til slike tiltak de to første årene. Etter to år skal det vurderes om dette skal videreføres og gjøres gjeldene for påfølgende toårsperiode. Målet er å gjøre utmarka fri for unødige farer for beitedyr, samtidig som innmarka beskyttes mot bufe på utmarksbeite. Det er årlig tildelt om lag 150 000 kr til Holtålen kommune og 300 000 kr til Røros kommune over de siste årene. Det settes derfor av 75 000 kr per år de to første årene for Holtålen kommune og 120 000 kr for Røros kommune, til tiltak som omfatter opprydding av gamle gjerder.

Det ville også vært hensiktsmessig å kartlegge utmarka i beiteområdene for å få en oversikt over hvor de dårligste gjerdene er. Da kan det prioriteres opprydding spesielt i disse områdene. Slike kartleggingsprosjekt er gjerne fellesprosjekt som krever at et foretak eller en person står som ansvarlig for søknaden og har ansvar for regnskap og tilskuddsmidler. Planleggings- og tilretteleggingsprosjekt slik som dette, kan støttes med inntil 100 % av kostnadsoverslaget. Tiltaket vil være særlig aktuelt for de som driver beitenæring i utmarka. Det kan gis midler til flere kartleggingsprosjekt for ulike beiteområder.

Prioriteringer for perioden og aktuelle tiltak

For perioden 2024-2027 vil Røros og Holtålen kommune ha følgende prioriteringer på miljøtema. Oversikten viser hvilken prioritet de ulike temaene har, det kan likevel være enkelttiltak innenfor et tema som har lav prioritet, dette framgår av retningslinjene.

1. Hindre og redusere utslipp til vann og luft

- Utbedring hydroteknisk anlegg
- Avskjæringsgrøfter
- Gjenåpning av bekkelukkinger
- Tiltak mot avrenning fra fôringsplasser/rundballager
- Eksterne gjødsellager og tilrettelegging for slangespredning, herunder nedgraving av rørgater

Dekke over gjødsellager

- Siloanlegg som bidrar til å minske bruk av plast og hindre avrenning av pressaft
- Etablering av kantvegetasjon
- Erosjonssikring og flomdempende tiltak langs vassdrag
- Fangdammer og lignende rens tiltak

2. Sette i stand og ivareta kulturlandskap og biologisk mangfold

- Tiltak for å opprettholde aktiv seterdrift
- Rydding/istandsetting av biologiske verdifulle arealer, også som tiltak for å ivareta pollinerende insekter
- Bekjempelse av uønskede arter for å unngå spredning til biologisk verdifulle arealer
- Fjerning av piggtråd og gamle nettinggjerder i inn- og utmark

3. Sette i stand og ivareta kulturminner og kulturmiljøer

- Istandsetting og bevaring av verneverdige eller særegne bygninger. Sikringstiltak kan også inngå
- Istandsetting og bevaring av steingjerder
- Tiltak for å bevare helhetlige kulturmiljøer
- Tiltak som bidrar til kompetanseheving av tradisjonelt håndverk
- Tiltak som bidrar til klimatilpasning av kulturhistoriske bygg

4. Tilrettelegge for tilgjengelighet for allmennheten og ivareta friluftsverdier

- Rydding og merking av gamle seterveier/ferdselsveier i jordbrukslandskapet
- Rydding for bedre tilgjengelighet til sjøer, elver og vassdrag i kulturlandskapet
- Oppsett av infotavler
- Klopplegging i spesielt utsatte områder der det er en del av et større tilretteleggingstiltak
- Grunder og gjerdeklyv i forbindelse med turstier i beiteområder

Spesifikke prioriteringer for perioden:

- Sette av 75 000 kr (Holtålen)/120 000 kr (Røros) per år i de to første årene som skal gå til opprydding av gjerder. Etter første to-års periode skal det vurderes om dette skal videreføres for påfølgende to år, eventuelt om avsatt sum skal minske/øke.

Årlige retningslinjer

Det utarbeides årlige retningslinjer som revideres hvert år etter endt søknadsomgang i samarbeid med landbrukets faglag. Det er da anledning til å tilpasse tiltakene som treffer innenfor rammene som er vedtatt i tiltaksstrategiene. Frister, vilkår, satser for tilskudd og annen slik informasjon, kommer også fram av retningslinjene. Prioriteringene for bruken av kommunens tilskuddsmidler til ulike typer tiltak vil kunne variere noe fra år til år ut fra hvor mange søknader kommunen mottar, men følger i hovedsak prioriteringene på miljøtema som er listet over.